

EŠTE RAZ O ESENCIÁCH BIOLOGICKÝCH DRUHOV (POKUS O ODSTRÁNENIE OMYLOV)

Dušan GÁLIK

V statiach [3] a [4], týkajúcich sa problému esencionalizmu v otázke biologických druhov som sa dopustil niekoľkých omylov a nepresností, ktorých dôsledkom bol spravodlivý hnev P. Sýkora nad tým, že mu pripisujem názor "druhy sú triedy, ktoré majú esencie", čím ho zaradujem medzi tradičných esencionalistov. Povedané inak, svoju kritiku vediem z pozícií starej paradigmy, ktorá je predmetom jeho kritiky a ktorú sa svojou koncepciou druhov ako historických esencií pokúša prekonať ([9], 406). Keďže moje omyly a nepresnosti vedú k mylným záverom aj P. Sýkora, pokúsím sa opraviť svoje riešenie niektorých relevantných problémov a predložiť ich pokiaľ možno jasnejšie a zrozumiteľnejšie, avšak bez nároku na kvalifikovanie sa do akejkoľvek paradigmy.

Hneď na úvod musím priznať, že som sa skutočne dopustil omylu tým, že som P. Sýkora zaradil medzi tých autorov, pre ktorých sú biologické druhy triedami, reálne jestvujúcimi univerzáliami, ktoré majú esencie. P. Sýkora má skôr bližšie k názoru Ghiselina, Hulla a ďalších, podľa ktorých treba na druhy nazerať ako na časopriestorovo ohraničené *individua*. Tento názor je podľa P. Sýkora dôsledkom kladistickej revolúcie, vedie však k antiesencionalizmu, ktorý vyúsťuje napríklad do paradoxu marťanského tigra. Koncepcia *druhov ako historických esencií*, ktorú predkladá P. Sýkora, je pokusom prekonať dichotómiu esencionalizmus - antiesencionalizmus ([8], [9]).¹ Terčom mojej kritiky však nebol problém esencionalizmu v otázke biologických druhov, ale predovšetkým nedôslednosti v používaní pojmov *časopriestorová ohraničenosť* a *časopriestorová neohraničenosť*,² ako aj neadekvátnosť niektorých *všeobecne prijímaných metafor*, na ktoré sa P. Sýkora v [8] odvoláva. Esencionalizmu v otázke biologických druhov som sa venoval na inom mieste [3], avšak nie v súvislosti s názormi P. Sýkora. V [4] som len stručne zopakoval svoje chápanie dvoch základných druhov esencionalizmu v otázke biologických druhov, pričom som tvrdil, že P. Sýkora sa ich pokúša zmieriť ([4], 185). Z jeho reakcie, ale napríklad I z kritickej poznámky V. Černíka [2] vyplýva, že môj pokus o rozlíšenie medzi *ontologickým* a *metodologickým esencionalizmom* v otázke biologických druhov nebol príliš úspešný a vyžaduje dôkladnú revíziu.

ONTOLOGICKÝ A METODOLOGICKÝ ESENCIONALIZMUS

Stáť [3] je pokusom predstaviť biologickú taxonómiu ako predmet sporov prebiehajúcich nielen v rovine vedeckoteoretickej, ale i filozofickej. Je pravda, že som na jednom mieste vymenoval rôzne vlastnosti, ktoré môžu byť základom pre určité

taxonomický prístup. Nie je však pravda, ako sa domnieva P. Sýkora ([9], 404), že tieto vlastnosti chápem ako rovnocenné, že nerozlišujem medzi ich rozličným významom. Práve naopak, uvedená stať je pokusom ukázať, že v súčasnej taxonómii jestvujú dva základné prístupy k vymedzeniu kategórie "biologický druh" ako základnej kategórie biologickej taxonómie,³ ktoré vychádzajú z metodologicky zásadne odlišného chápania vlastností nevyhnutných na definovanie tejto kategórie. Chybou bolo, že som ich označil ako *ontologický*, resp. *metodologický esencionalizmus* (nie metodický, ako uvádza P. Sýkora; k metodologickému esencionalizmu, o ktorom už dávno predom mnou hovoril Popper, sa ešte vrátim).

Ako *ontologický esencionalizmus* som označil prístup, ktorý spočíva v hľadaní podstaty každého jednotlivého druhového taxónu, t. j. v určení esenciálnej, podstatnej vlastnosti alebo súboru vlastností (fenotypických i vlastností genetického materiálu), ktoré majú všetky organizmy patriace do príslušného druhového taxónu.⁴ Napríklad všetci príslušníci druhu *Homo sapiens* sa vyznačujú určitou stavbou tela, počtom a stavbou kostí, svalov, vnútorných orgánov, počtom chromozómov, ich veľkosťou, štruktúrou, genetickou mapou atď. Výpočet takýchto vlastností je v podstate nevyčerpateľný, pričom určenie tých, ktoré sú pre daný druh esenciálne, môže byť predmetom ďalších sporov.

Druhý prístup, ktorý som označil ako *metodologický esencionalizmus*, vymedzuje podstatu biologického druhu nie na základe vlastností organizmov tvoriacich druhové taxóny, ale na základe vlastnosti, ktorú musí mať každý príslušný **taxón** na to, aby mu mohla byť pripísaná **kategória** "biologický druh". Tu už nestačí, aby príslušná vlastnosť bola spoločná pre všetky organizmy daného druhového taxónu, ale že všetky tieto organizmy spája do jedného celku a zároveň ich oddeľuje od ostatných druhových taxónov.⁵ Takouto vlastnosťou môže byť vzájomná križiteľnosť príslušníkov toho istého biologického druhu, ich reprodukčná izolovanosť od príslušníkov ostatných druhov, spoločný pôvod, najbližší spoločný predok, monofýlia, časopriestorová ohraničenosť atď.

Dôvodom na označenie "ontologický" a "metodologický" esencionalizmus bola pre mňa práve zásadná odlišnosť v prístupe k vlastnostiam organizmov, zvažovanie vlastností **rôznej úrovne**. Dúfam, že to stačí na to, aby som nebol obviňovaný z toho, že tieto dve úrovne nerozlišujem, že zotrávam na predkladistických pozíciách ([9], 404). Dovolím si len upozorniť, že nezotrávam na žiadnych pozíciách, ani kladistických, ani predkladistických, ani iných. Problém biologickej taxonómie ma zaujíma predovšetkým z pohľadu filozofie a metodológie. Mojim úsilím je ukázať rozličné vedeckoteoretické prístupy práve z hľadiska ich filozofickej a metodologickej podmienenosti a z tohto hľadiska poukázať na ich výhody či slabé miesta. V žiadnom prípade nechcem hodnotiť ich adekvátnosť, prikláňať sa na stranu niektorej z nich alebo ich nejakým spôsobom rozpracovať. Túto úlohu vďačne prenechám biológom. Moja pozícia mi však dovoľuje tvrdiť, ako ukážem ďalej, že koncepcia druhov ako historických esencií je pokusom zmieriť dva metodologicky rozličné prístupy v rámci ontologického esencionalizmu v súlade s rozlišovaním vlastností rozličnej úrovne,⁶ ale napríklad i to, že si P. Sýkora protirečí, keď na jednej strane hovorí, že všetky tri

súčasné taxonomické školy *zakladajú klasifikovanie na vzťahoch k spoločnému predkovi* ([8], 236), na druhej strane však tvrdí, že *principiálny rozdiel medzi tradičnou klasifikáciou, používanou ako v tradičnej logike, tak aj v tradičnej biológii (vrátane postdarvinistickej biológie) a kladistickou klasifikáciou spočíva v tom, že triedenie nerobí na základe esenciálnych znakov/vlastností. ... Príslušnosť k taxónu je definovaná príbuzenským vzťahom špeciálneho typu: všetci členovia určitého taxónu musia mať jedného spoločného najbližšieho predka* ([9], 404). P. Sýkora určite vie, že kladistika nie je jedinou školou taxonómie založenou na prístupe, ktorý som nepresne označil ako metodologický esencializmus.

Druhý dôvodom na zvolené označenie bolo úsilie ukázať nielen to, že *samotný fenomén evolúcie biologických druhov ešte neruší platnosť esencializmu v biológii, ako sa mnohí mylne domnievajú* ([9], 405)⁷ (alebo, presnejšie, uznanie faktu evolúcie ešte nemusí znamenať ústup z esencialistických pozícií, ale len ich modifikáciu, čo som naznačil rozlíšením medzi predevolučným a evolučným esencializmom), ale aj to, že **každý** prístup k vymedzovaniu druhov a ku klasifikácii živých organizmov, vrátane tých, ktoré sa pokladajú za anti- alebo ne- esencialistické, musí byť v určitom zmysle esencializmom. Zvolené označenie však nie je príliš šťastné, pretože vedie k zmiešavaniu dvoch rovín: ontologickej a metodologickej. Skôr ako to objasním bližšie, stručne načrtnem Popperovo chápanie esencializmu.

POPPER O ESENCIALIZME

Je pravda, že označenie "metodologický esencializmus" použil už dávno predomnou Popper (a určite nielen on). Treba však dodať, že v trochu inom význame.⁸

Podľa Poppera vo vede jestvujú dva zásadne odlišné prístupy, ktoré označuje ako *metodologický esencializmus*⁹ a *metodologický nominalizmus*. Metodologický esencializmus je *názor Platóna a mnohých jeho nasledovníkov, že úlohou čistejšieho poznania či "vedy" je odhaliť skutočnú povahu vecí, t. j. ich skrytú skutočnosť čiže esenciu* ([7], 38). Esencializmus vo vede spočíva podľa Poppera na troch vzájomne previazaných doktrínach (Popperov výraz):

1. cieľom vedca je odhalenie pravdivej teórie alebo opisu sveta (a najmä jeho pravidelností alebo "zákonov"), ktoré budú vysvetlením pozorovaných faktov (k tejto "doktríne" sa hlási aj Popper, hoci jeho koncepcia falzifikacionizmu vedie k tvrdeniu, že nie je možné ukázať, či je teória pravdivá);
2. konečný úspech vedca spočíva v dokázaní pravdivosti takýchto teórií mimo každej rozumnej pochybnosti;
3. najlepšie alebo skutočne pravdivé vedecké teórie opisujú "esencie" alebo "esenciálne vlastnosti" vecí - skutočnosti, ktoré ležia za javmi ([5], 103-104).

Ak je cieľom metodologického esencializmu nespochybniteľné poznanie vecí na základe odhalenia ich skutočných esencií (podstát), ktoré sa označujú menom (slovom), potom sa podľa Poppera prejavuje ako spor o pravý, skutočný význam slov. Pred takýmito spormi Popper uprednostňuje riešenie problémov, spočívajúce vo formulovaní približných¹⁰ teórií a odstraňovaní omylov.

Druhý prístup, ktorý Popper označuje *metodologický nominalizmus*, je charakteristický tým, že *namiesto úsilia zistiť, čo vec skutočne je, a definovania jej pravej povahy chce ... opísať, ako sa vec správa za rozličných okolností, a najmä či sa v jej správaní prejavujú nejaké pravidelnosti* ([7], 38). K metodologickému nominalizmu sa hlási aj Popper, pričom dodáva, že nemá nič spoločné s tradičným nominalizmom (tamtiež).

Aj metodologický nominalizmus ako postup, ktorý je zásadne protikladný metodologickému esencializmu, a v tomto zmysle je antiesencialistický, je podľa Poppera v určitom zmysle esencializmom, a to tzv. *modifikovaným esencializmom*. Tento vyplýva z Popperovej koncepcie falzifikacionizmu (konštruovania nových približných teórií, ich testovania a odstraňovania omylov), ktorej dôsledkom je neustále približovanie sa k pravde (*verisimilitude*): *Vždy, keď vysvetľujeme nejaký približný zákon alebo teóriu novou približnou teóriou vyššieho stupňa všeobecnosti, objavujeme o svete viac: ponárame sa hlbšie do jeho tajomstiev* ([6], 137).¹¹

ONTOLOGICKÝ A METODOLOGICKÝ ESENCIALIZMUS - POKUS O REVÍZIU

Ako som už uviedol, hlavná chyba, ktorej som sa vo svojej predošlej koncepcii ontologického a metodologického esencializmu v otázke biologických druhov dopustil, bolo zmiešanie ontologickej a metodologickej roviny.¹² Problémom je, že diskusia o esencializme v otázke biologických druhov sa často pohybuje na pomedzí vedy, filozofie a metodológie, pričom nie vždy je jednoduché tieto roviny identifikovať a od seba oddeliť. Pri niektorých problémoch to napokon ani nie je možné. Na druhej strane zmiešavanie týchto rovín tam, kde ich treba odlíšiť, vedie k zbytočným omylom a nedorozumeniam.

Domnievam sa, že v tejto diskusii treba odlíšiť dve roviny otázok. Prvá, filozofická (ontologická) rovina, sa týka problému ontologického statusu biologických druhov a ich esencií (podstát, esenciálnych vlastností). Má podobu otázok, či biologické druhy jestvujú reálne, čo sú biologické druhy ako reálne jestvujúce entity, či majú reálne jestvujúce esencie atď. Druhá je metodologická rovina a týka sa problému, na základe akých vlastností budeme klasifikovať živé organizmy. To, čo si viacerí autori neuvedomujú, je skutočnosť, že riešenie problému v prvej rovine neimplikuje priamo riešenie v druhej rovine, ale je len jeho východiskom.

V prvej rovine, v rovine riešenia ontologického statusu biologických druhov a ich esencií, jestvujú podľa môjho názoru dve základné pozície, ktoré označím ako *ontologický esencializmus* a *ontologický nominalizmus*. **Ontologický esencializmus** je presvedčenie, podľa ktorého veci (v danom prípade biologické druhy) jestvujú reálne a majú reálne esencie (podstaty, esenciálne vlastnosti), pričom existencia esencií predchádza existencii jednotlivých súcien.¹³ Nie je podstatné, akým spôsobom sa chápe existencia vecí (biologických druhov, ktoré sa môžu chápať ako triedy, populácie individuí alebo ako individúá),¹⁴ ako sa rieši problém existencie jednotlivín a univerzálií, akú povahu majú esencie, či ich možno poznať racionálnou intuíciou

alebo empirickým výskumom; dôležitý je dôraz na ich objektívnu reálnu existenciu, ako aj na to, že úlohou vedy je odhaliť tieto reálne esencie.

Na druhej strane **ontologický nominalizmus** predstavuje názor, podľa ktorého reálne jestvujú len jednotliviny, v prípade biologických druhov jednotlivé organizmy (populácie jednotlivých organizmov) alebo (ak prijmeme koncepciu DAI, teda určité chápanie individuí vyššej úrovne) jednotlivé biologické druhy ako individuá, ktoré sú nositeľmi rozmanitých vlastností a vstupujú do rozličných vzťahov. Úlohou vedy, v danom prípade biologickej taxonómie, je odhaliť také ich vlastnosti, ktoré umožnia vytvoriť klasifikáciu zobrazujúcu prirodzené vzťahy organizmov v prírode. Rozličné verzie nominalizmu sa pritom môžu medzi sebou sporiť o to, do akej miery je možná prirodzená klasifikácia a do akej miery ide o umelý konštrukt.

V metodologickej rovine, v rovine riešenia problému, na základe akých vlastností klasifikovať živé organizmy do taxónov, potom možno tak v ontologickom esencializme, ako aj v ontologickom nominalizme rozlíšiť opäť dve základné pozície. Prvá, pre ktorú budem používať označenie "typ 1", spočíva v klasifikovaní organizmov na základe vlastností spoločných pre všetky organizmy príslušného taxónu, v určení vlastnosti alebo množiny vlastností charakteristických pre každý jednotlivý druhový taxón (fenotypické vlastnosti, vlastnosti genetického materiálu atď.). V [3] a [4] som túto pozíciu označil ako ontologický esencializmus.

Podstata druhej pozície, ktorú označím "typ 2" (v [3] a [4] označená ako metodologický esencializmus), sa zakladá na zvažovaní vlastností vyššej úrovne, teda takých, ktoré musí mať každý taxón, aby mohol byť označený príslušnou kategóriou daného systému klasifikácie. Ide o vlastnosti, ktoré má tak každý jednotlivý organizmus, ktorý je príslušníkom daného taxónu, ako aj celý taxón, čiže vlastnosti, ktoré spájajú organizmy do celkov (vzájomná krížiteľnosť, reprodukčná izolovanosť, spoločný pôvod atď.).

To znamená, že ontologický esencializmus má dve základné metodologické podoby:

- ontologický esencializmus typu 1, ktorý sa pokúša nájsť esencie či esenciálne vlastnosti v rovine vlastností spoločných pre všetky organizmy daného taxónu, čiže odhaliť esencie jednotlivých taxónov;
- ontologický esencializmus typu 2, ktorý hľadá esencie, esenciálne vlastnosti vyššej úrovne, čiže v rovine vlastností, ktoré musí mať každý taxón, a z nich potom usudzuje na esencie jednotlivých taxónov (esencie jednotlivých taxónov sú dôsledkom esencií vyššej úrovne).

Podobne môžeme rozlíšiť dve základné metodologické podoby ontologického nominalizmu: ontologický nominalizmus typu 1 a ontologický nominalizmus typu 2. Ako som však už povedal, aj ontologický esencializmus je v určitom zmysle esencializmom, a to *metodologickým esencializmom*.

ONTOLOGICKÝ NOMINALIZMUS AKO METODOLOGICKÝ ESENCIALIZMUS

Metodologický esencializmus ontologického nominalizmu spočíva v tom, že sa hľadá vlastnosť alebo množina vlastností, ktorá je podstatná (esenciálna) pre zaradenie organizmov do príslušných taxónov. Dôraz sa kladie na individuálnu variabilitu, ktorá je východiskom pre určovanie spoločných vlastností (ontologický nominalizmus typu 1), resp. ktorá je produktom vlastností vyššej úrovne a ako taká východiskom pre určovanie spoločných vlastností jednotlivých organizmov (ontologický nominalizmus typu 2). Vlastnosť či trieda vlastností sa vymedzuje ako esenciálna len **vzhľadom na daný prístup**. Z tohto hľadiska podstata taxonómie spočíva v konštruovaní taxonomických systémov (fylo-, dendro-, kladogramov) na základe zvolenej vlastnosti, v porovnávaní systémov získaných na základe posudzovania rozličných vlastností, vo vzájomnej kritike a vo vylučovaní tých, ktoré sú chybné.

Je pochopiteľné, že taxonómia nezávisle od toho, aká je jej filozofická a metodologická orientácia, naráža na viacero problémov. Jedným z nich je napríklad problém, na ktorý poukazuje P. Sýkora, totiž že nie je možné uvažovať o vlastnostiach druhej úrovne (vlastnosti typu spoločný predok, reprodukčná izolovanosť atď.) bez toho, aby sme nezvažovali vlastnosti prvej úrovne (fenotypické vlastnosti, vlastnosti genetického materiálu atď.). Prinajmenšom preto, lebo vlastnosti prvej úrovne sú dôsledkom vlastností druhej úrovne a ako také na ňu určitým spôsobom ukazujú. Ďalším problémom je obmedzená možnosť porovnávať sekvencie, či už v molekulách nukleových kyselín (porovnávanie "plánov" organizmov), alebo v molekulách polypeptidov, konštruovanie príbuzenských stromov na základe tohto porovnávania, nehovoriac už o porovnávaní sekvencií DNA s vlastnosťami, ktoré kódujú. To sú však otázky, ktoré sú mimo filozofického skúmania.

PROBLÉM VŠEOBECNE PRIJÍMANÝCH METAFOR

Je pravda, že vo svojej kritike názorov P. Sýkoru som napadol niektoré metafory, ktorých nie je autorom, používa ich však na ilustráciu svojich názorov. Napriek tomu, že sú "všeobecne prijímané", dovoľm si aj naďalej tvrdiť, že v daných súvislostiach sú použité neadekvátnym spôsobom. Zmyslom kritiky metafory plánu nebolo ukázať, že na stavbu organizmu netreba plán,¹⁵ ale že je principiálny rozdiel medzi plánom domu, ktorý treba na stavbu domu dodať zvonku a nemá nič spoločné s vlastnosťami jeho konštitutívnych častí (t. j. tehál, malty atď.), a stavbou organizmu, v ktorej je plán jeho stavby imanentne prítomný v jeho konštitutívnych častiach a jeho existencia je podmienená ich fundamentálnymi vlastnosťami. Pokiaľ ide o tvrdenie, že argumentujem rovnako ako Paley, ale s opačnou polaritou ([9], 407), mojím cieľom je ukázať, že úlohou vedy je skúmať prírodné procesy z nich samých, bez dodávania akýchkoľvek nadbytočných princípov. Nevieťm len, v čom sú moje argumenty rovnaké ako Paleyho, hoci s opačnou polaritou.

Druhá kritická poznámka sa týkala Hoyleho metafory šrotoviska a stavby Boeingu. Chcem len upozorniť, že zmysel, v akom ju použil P. Sýkora, je iný ako v

pôvodnom Hoyleho podaní a navodzuje (rovnako ako v predchádzajúcom prípade) dojem nevyhnutnej prítomnosti vonkajšieho zásahu pri vzniku života, proti čomu takisto smerovala moja kritika.

Tretia kritická poznámka sa týkala neadekvátnosti Soberovho myšlienkového experimentu s marťanskými tigrami.

Predstavme si, že máme pred sebou dva tigre. Tie sú **do poslednej molekuly** rovnaké.¹⁶ Pritom vieme, že jeden je z Marsu, druhý zo Zeme, ale stratili sme cedulky s príslušným označením. Pýtam sa, na základe čoho chceme rozhodnúť, ktorý tiger odkiaľ pochádza, keď sú do poslednej molekuly rovnaké, čiže majú rovnakú aj skladbu molekuly, ktorá je nositeľkou informácie o ich pôvode? Aký má takýto príklad zmysel? Domnievam sa, že žiadny, a to aj napriek tomu, že marťanské tigre patria spolu s mäsožravými králikmi k najúspešnejším druhom z hľadiska svojej reprodukcie v súčasnej filozoficko-biologickej literatúre. Príklad s marťanskými tigrami môže ilustrovať niečo iné, totiž že genetická informácia nemusí byť totožná s poradím nukleotidov DNA,¹⁷ pretože to isté poradie nukleotidov nesie rozličnú informáciu o pôvode organizmov. Na tomto mieste nechcem otvárať diskusiu o tom, čo je genetická informácia a ako súvisí s poradím nukleotidov nukleových kyselín.

PROBLÉMY S KONCEPČIOU DRUHOV AKO HISTORICKÝCH ESENCIÍ

Kam by som z hľadiska svojej klasifikácie filozofických a metodologických prístupov k problému biologických druhov zaradil Sýkorovu koncepciu druhov ako historických esencií? Podľa môjho názoru táto koncepcia vykazuje všetky znaky ontologického esencializmu: druh je reálne jestvujúcou esenciou, pričom úlohou vedy (biologickej taxonómie) je odhaliť túto esenciu a na základe poznania skutočnej druhovej esencie vytvoriť taký systém klasifikácie, ktorý bude, vyjadrené slovami de Queiroza, *odolný proti premiestňovaniu spôsobenému revíziami fylogenetických vzťahov* ([8], 233).

Neviem, ako si P. Sýkora predstavuje existenciu jednotlivých organizmov vo vzťahu k druhovým esenciám, ale z jeho neoaristotelovského chápania esencie ako *to-ti-en-einai* vyplýva, že esencia v určitom zmysle predchádza existencii jednotlivých organizmov, ktoré sa pokladajú za partikulárne prípady, prejavy druhovej esencie. Koncepcia druhov ako historických esecií tak, ako ju predkladá P. Sýkora, nerieši dichotómiu esencializmu - antiesencializmu, ale predstavuje jednu z možných podôb esencializmu.¹⁸ Aby som sa priznal, neviem si predstaviť, na akej platforme (alebo paradigme) by sa dali nejakým spôsobom "zlúčiť" dva také zásadne protikladné prístupy, ako sú ontologický esencializmus a ontologický nominalizmus. Ak sa koncepcia historických esencií pokúša riešiť nejakú dichotómiu, potom je to dichotómia medzi "tradičným" esencializmom (ontologický esencializmus typu 1) a novou, kladistickou paradigmou (ontologický esencializmus typu 2). Riešenie, ktoré ponúka P. Sýkora, nás však vracia späť k problému, ktoré vlastnosti organizmov (vlastnosti na prvej úrovni, t. j. fenotypické vlastnosti, vlastnosti genetického materiálu atď.) pokladať za esenciálne a prečo. Netvrdím, že sa tým vraciame k tradičnému esencializmu, ale vraciame sa k rovnakému problému, aký mal tradičný esencializmus: na základe

čoho určíme, ktorá vlastnosť je esenciálna a ktorá nie je. Skutočnosť, že vlastnosti na prvej úrovni zvažujeme z hľadiska vlastností druhej úrovne, t. j. napríklad z hľadiska vlastnosti "mať spoločného najbližšieho predka", tu do značnej miery stráca zmysel, pretože všetky vlastnosti prvej úrovne sú dôsledkom vlastností druhej úrovne. Nevieť, či takýto prístup nevedie k nekonečným sporom o to, ktoré vlastnosti sú pre daný druh esenciálne, resp. ako odlišíme esenciálne vlastnosti od neesenciálnych.

*Filozofický ústav SAV
Klemensova 19, 813 64 Bratislava
fax: 321 215, e-mail: filodusa@klemens.savba.sk*

POZNÁMKY

* Za mnohé cenné podnety k tejto stati vďačím V. Černíkovi, P. Cmorejovi, J. Viceníkovi a J. Dubníčkovi.

¹ Ako esencializmus označuje P. Sýkora názor, podľa ktorého sú druhy *nemenné, priestoročasovo neohraničené esencie*, kým antiesencializmus je reprezentovaný koncepciou *druhovo ako historických individuí* ([8], 228). Treba povedať, že: a) uznanie evolúcie, t. j. premenlivosti druhov v čase a priestore ešte nevylučuje esencializmus (to napokon tvrdí i P. Sýkora s odvolaním sa na Sobera);

b) P. Sýkora podľa mňa nesprávne stotožňuje názor *druhy sú reálne existujúce triedy* s názorom *druhy sú reálne existujúce populácie individuí* ([8], 226). Kým prvý názor sa označuje ako realizmus v otázke existencie univerzálií a obvykle vedie k esencializmu, druhý predstavuje jednu z možných nominalistických pozícií a zároveň pokus o odstránenie esencialistického (typologického) myslenia v biológii. Koncepcia DAI nie je jediným príkladom antiesencializmu ani nominalizmu v biológii;

c) domnievam sa, že kladistika nevedie ani ku koncepcii DAI, ani k antiesencializmu. Koncepcia DAI je len jedným z možných prístupov v rámci kladistiky. O vzťahu kladistiky a esencializmu (resp. antiesencializmu) ešte budeme hovoriť.

² O tom, že ide o nedôslednosť, svedčí aj to, že kým v [8] P. Sýkora používa pojem "časopriestorová neohraničenosť" vo význame "kdekoľvek v čase a priestore" (napr. s. 230), vo svojej replike na moju kritiku ho už používa vo význame "mimo času a priestoru" ([9], 404).

³ Viacerí kladistickí autori, odmietajúci taxonómiu používajúcu linnéovské kategórie, odmietajú aj kategóriu "biologický druh" a používajú výhradne tzv. "operačné taxonomické jednotky" (OTU).

⁴ V. Černík takýto prístup označuje ako vymedzenie podstaty v rovine abstraktného všeobecná, ktoré ešte nie je zmocnením sa reálnej podstaty daného predmetu; pozri [1], [2].

⁵ V podaní V. Černíka, pokiaľ mu správne rozumiem, ide o určenie podstaty v rovine konkrétneho všeobecná. V. Černík sa s P. Sýkorom zhoduje v názore, že dichotómiu esencializmu - antiesencializmu možno a treba prekonať, pričom východisko vidí práve v odlišení vymedzenia podstaty v rovine abstraktného a konkrétneho všeobecná; pozri tamtiež.

⁶ Nepresné tvrdenie o zmierení ontologického a metodologického esencializmu ([4], 185) vyplýva z nesprávnej klasifikácie dvoch základných prístupov k biologickej taxonómii.

⁷ Skutočne neviem, na základe čoho P. Sýkora do tejto skupiny zaraďuje aj mňa, keď práve rozlíšenie medzi predevolučným a evolučným esencializmom je poukazom na uvedenú Soberovu myšlienku.

⁸ Kým Popper hovorí o metodologickom esencIALIZME ako o určítom prístupe k vedeckému skúmaniu ako celku, ja som toto označenie použil len v súvislosti s problémom esencIALIZMU v otázke biologických druhov. Popper navyše metodologický esencIALIZMUS kladie proti metodologickému nominalizmu. Inak povedané, to, čo Popper označuje ako "metodologický esencIALIZMUS", by som podľa svojej novej klasifikácie označil ako "ontologický esencIALIZMUS"; "metodologický nominalizmus" zasa ako "ontologický nominalizmus"; pozri ďalej v texte.

⁹ Popperov "metodologický esencIALIZMUS" zodpovedá tomu, čo sa vo filozofickej literatúre zväčša označuje ako "realizmus". Tento výraz má však viacero rozmanitých významov, pričom niektoré sú v priamom protiklade k tradičnému realizmu. To sa týka aj Popperovho chápania realizmu, čo je napokon dôvod, prečo pred označením "realizmus" uprednostňuje označenie "metodologický esencIALIZMUS". Kritike esencIALIZMU sa Popper venuje takmer v každej svojej práci, pozri napr. *Poverty of Historicism, Open Society and Its Enemies, Logic of Scientific Discovery, Conjectures and Refutations, Unended Quest, Objective knowledge* i ďalšie práce.

¹⁰ Popper používa výrazy "tentative theories", resp. "conjectural theories". Myslím, že pre potreby tejto state postačí, ak ich preložíme ako "približné teórie".

¹¹ To, že eliminácia omylov, falzifikovanie teórií a ich nahrádzanie novými približnými teóriami nevedie k približovaniu sa k pravdivému poznaniu, ukázali nezávisle a takmer súčasne P. Tichý a D. Miller, pričom D. Miller je jedným zo žiakov K. Poppera a popri J. Watkinsovi jedným z čelných predstaviteľov súčasného kritického racionalizmu.

¹² Podobného omylu sa dopúšťajú viacerí autori, okrem iného aj tí, ktorých spomína a na ktorých nadväzuje P. Sýkora, v neposlednom rade i sám P. Sýkora. Koncepcia DAI, ktorá z metodologického prístupu vytvára ontologické stanovisko, je jedným z dôsledkov tohto omylu.

¹³ Zmysel Aristotelovho pojmu *to-ti-en-einai* spočíva v tom, že niečo je koňom (druhom) ešte prv, než sa ako kôň (individuálny organizmus) narodí. Podobný názor zastáva P. Sýkora, pre ktorého druhová esencia (plán organizmu) predchádza jednotlivé organizmy, ktoré predstavujú odchýlky od druhej esencie.

¹⁴ Ani chápanie druhov ako populácií individuí, ani koncepcia druhov ako individuí nevedú nevyhnutne k antiesencIALIZMU, ale len k odmietaniu esencIALIZMU určitého typu.

¹⁵ Nevie, prečo P. Sýkora uvádza, že odmietam existenciu plánu ([9],407), keď priamo cituje moje tvrdenie, že plán i tvorivá sila *sú obsiahnuté v konštitutívnych častiach* (organizmu) *ako ich fundamentálne vlastnosti* (tamtiež).

¹⁶ P. Cmorej ma upozornil, že z hľadiska logiky je nesprávne tvrdiť, že sú identické.

¹⁷ V tejto súvislosti nepokladám za dôležité, že ma P. Sýkora obviňuje zo stotožňovania genetickej informácie s poradím DNA (k čomu ho zvedla moja nepresná formulácia). Dovolím si len upozorniť, že viaceré tvrdenia P. Sýkoru, napr. o tom, že niektorí genetici pokladajú Aristotela za praobjaviteľa DNA ([8], 240) alebo že Aristotelova esencia bola neviditeľná až do roku 1953 ([8], 241), môžu navodzovať rovnaký dojem.

¹⁸ Koncepcia historických esencií je ilustráciou toho, že aj prístup z pozície druhov ako individuí môže byť ontologickým esencIALIZMOM.

LITERATÚRA

- [1] ČERNÍK, V.(1986): **Systém kategórií materialistickej dialektiky**. Pravda, Bratislava.
- [2] ČERNÍK, V.: **K pojmu bytia I, II**. Rukopis.
- [3] GÁLIK, D.(1997): Teória evolúcie z pohľadu filozofie V. In: **Organon F 4**, č. 1, 78-86.
- [4] GÁLIK, D.(1997): Druhy ako esencie? In: **Organon F 4**, č. 2, 180-188.
- [5] POPPER, K. R.(1996): **Conjectures and Refutations**. Routledge, London.
- [6] POPPER, K. R.(1996): **Realism and the Aim of Science**. Routledge, London.
- [7] POPPER, K. R.(1994): **Otvorená spoločnosť a její nepřátelé I**. Oikúmené, Praha.
- [8] SÝKORA, P.(1995): Druhy ako historické esencie. In: **Organon F 2**, č. 3, 225-243.
- [9] SÝKORA, P.(1997): Kladistická revolúcia a koncepcia historických esencií.
In: **Organon F 4**, č. 4, 403-408.

Tento príspevok je súčasťou grantového projektu 2/4150/97. Jeho konečná podoba vznikla počas pobytu na LSE, ktorý sa uskutočnil s príspevom Nadácie Charty 77.